

РОЛЬ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО СУПРОВОДУ В НАРОДНОМУ ХОРІ

Скопцова О.М., Гриценко В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

В статті розкривається специфіка інструментального супроводу, який використовується в народних хорових колективах. Виокремлюється декілька типів виконавських складів супроводу: оркестр, ансамбль, інструмент соло. Вибір виконавського складу повинен бути зумовленим репертуаром, що може включати як авторські твори, так і обробки народних пісень. Безпосередній вплив на формування інструментального супроводу чинить обраний жанр. Перевага повинна надаватись тим інструментам, які широко представлені в народному виконавстві та не будуть дисгармоніювати в рамках обраного жанру. Функція інструментального супроводу полягає у доповненні, підтримці, розмалюванні звучання хору. Варто прагнути до тембрового ансамблю вокального та інструментального начал.

Ключові слова: народний хор, супровід, інструменти, фольклор, пісня.

Постановка проблеми. Серед колективів, що широко представлені в українському мистецькому просторі, виділяються хорові колективи. Чимало хорів виступають не а сарелла, а з супроводом, що створює значно більше можливостей як стосовно питання репертуару, так і для поліпшення загального звучання твору. Поміж хорів, до складу яких входять виконавці-інструменталісти виділяються народні хорові колективи. Специфіка супроводу, його роль та значення є мало вивченою проблемою, що й зумовлює звернення до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різноманітних аспектів, пов'язаних з українським фольклором, представлені в роботі А. Іваницького. Історія розвитку хорового виконавства аналізується в праці Н. Бодишевської. Певні методологічні аспекти, пов'язані з народним хором, досліджуються в розробці А. Гвоздецького та Н. Калугіної. Сучасні автори Ю. Голєва та О. Руденко звертають увагу на питання творчої діяльності концертмейстера-баяніста в класі дитячого сольного народного співу та фольклорного ансамблю.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Попри те, що специфіка виконавства народних хорів здобула певного наукового обґрунтування в сучасному вітчизняному музикознавстві, проблема впливу інструментального супроводу на вибір та специфіку репертуару народних хорів не достатньо розроблена.

Формулювання мети дослідження. Метою статті є аналіз специфіки інструментального супроводу, який використовується в народних хорових колективах.

Виклад основного матеріалу. Одним з найдавніших складів музичних колективів є хор. Хоровий спів був основою культово-релігійних практик часів стародавніх цивілізацій. Зазвичай він був частиною різноманітних ритуалів, які повинні були сприяти досягненню певної мети, складовою ланкою магічного дійства. Ймовірно учасниками перших хорів були жерці. Якщо казати про стародавні цивілізації, то дані про їх культурно-мистецьке життя можна здобути завдяки наявності зображень на стінах палаців, у гробницях, на глечиках. Саме з них та завдяки більш пізнім згадкам у літературних працях приходять відомості про те, що досить часто спів міг використовуватись як сам по собі, так і супроводжуватись інструментами. Наприклад, в стародавній Греції хоровий спів виконував ряд функцій, які включали в себе такі форми, як: «народна хорова творчість, включаючи побутові, обрядові, танцювальні пісні, що були невід'ємною частиною повсякденного життя громадян; хоровий спів становив основу музичного оформлення суспільно важливих подій, в тому числі спортивних змагань; ...хоровий спів становив основу музичного оформлення жрецьких ритуалів та державних церемоніалів» [1, с. 6]. Ці форми музикування, а

також активна участь хору в грецьких трагедії та комедії свідчать про те вкрай важливе значення, яке посідало хорове мистецтво.

Якщо казати про розвиток музичної культури, то поступово в країнах Західної Європи складаються умови для розвитку як вокальних, вокально-інструментальних, так і суто інструментальних колективів. Проте для Східної Європи хоровий спів залишається провідною формою музикування. Ця тенденція пов'язана, насамперед, зі специфікою православної церковної традиції, в якій музичні інструменти не використовуються. Натомість в народній музиці інструменти досить часто доповнювали вокалізацію, створюючи своєрідний симбіоз голосу та інструментального звучання. Тому не дивно, що після того, як оформлюється чимало народних хорових колективів, до їх складу включають інструменти, які не лише допомагають створювати повноцінне звучання народного фольклорного музикування, а й виконують ряд інших функцій. Розглянемо більш детально роль та значення супроводу в народних колективах.

В народних хорових колективах роль інструментального супроводу може виконувати різні функції, які будуть залежати від виконавського складу та поставлених завдань. Попри те, що гра на музичних інструментах досить часто представлена в народних хорах, їх склад може бути різним, насамперед, оркестр, невеликий ансамбль, один інструмент. Основою репертуару народних хорів зазвичай є народні пісні. Відповідно саме фольклор стає зразком для наслідування. Треба зазначити, що в народному музикуванні інструментальна музика тісно пов'язана з танцювальним началом, з обрядами та є невід'ємною частиною побутової звичаєвості. Про це влучно зазначає відомий український фольклорист А. Іваницький: «Інструментальна музика і народний танець мають деякі функціонально схожі риси. Утворюючи окремі види фольклору, вони «пронизують» численні обряди, дії, побутову звичаєвість. Інструментальна музика вживається при колядуванні (Гуцульщина), у весіллі, на святкуванні обжинок – не кажучи вже про молодіжну «вулицю», вечорниці та бесіди у корчмі (що було показове для старого побуту)» [4, с. 15]. Звісно, що є випадки, коли використовується виключно вокальна музика, без супроводу взагалі, як, наприклад весняні та літні танки-хороводи.

Значення інструментів в фольклорі тісно пов'язане з тими духовними початками, які зумовлювали виникнення цих практик – це єднання спільноти у часи праці та під час свят. Вони синкретично пов'язані як зі співом, так і з рухом. «Інструментальна музика і танцювальні рухи у старій фольклорній традиції не стільки сприймалися як щось самостійне, як насамперед посилювали обцинні інстинкти, що лежать в основі колективних дійств і святкувань. Це надавало двом цим видовим системам, з одного боку, обслуговуючого значення. З іншого – вони мали (частково мають і досі) наскрізний характер, створюючи, поруч з піснями, другий і третій виразовий та функційний плани у багатьох обрядах та розвагах» [4, с. 15].

А. Гвоздецький вказує на певну парадоксальність народного хору, точніше його назви. Адже

«народність» передбачає імпровізаційність, спонтанність, мінливість. Натомість хоровий спів зазвичай сприймається як те, що пов'язане з нотним текстом, потребуючи точних позначень виконавських аспектів. «Хор, в класичному уявленні – ансамбль вокальних унісонів, що розучили і виконують партитуру, тобто суму хорових партій, кожна з яких містить вичерпну інформацію про мелодію, динаміку, агогіку та інші засоби музичної виразності, призначених для їх точного відтворення хористами. Імпровізація хористів в академічному хорі мінімальна, прагне до нуля, як гранично мінімальна імпровізація і в інших академічних жанрах колективного виконавства (скажімо, імпровізація оркестранта в симфонічній або камерній музиці) [2, с. 79]. Подібна регламентація вокальних партій, які представлені в народному хоровому колективі, впливає й на інші компоненти музичної тканини. Основою репертуару хорів, де поділ на партії здійснюється за тембровими ознаками та теситурою, є твори різних композиторів або авторські обробки народних пісень.

Варто зазначити, що коли мова йде про обробки народних пісень, то саме зміст чи точніше жанр пісні може обумовлювати вибір того чи іншого інструментального супроводу. Велике значення відіграє його бачення керівника колективу. Саме завдяки його креативному підходу обирається той чи інший інструментарій. Н. Калугіна зазначає: «Роль інструментального супроводу в народному концертуючому хорі надзвичайно різноманітна. Насамперед керівник музичної групи вивчає традиції побутування та використання інструментів в даній області» [5, с. 135]. Можуть бути представлені група баянів, домр, бандур, ударні інструменти, духовна група цимбали. В сучасній музичній практиці не поодинокими є випадки використання таких надзвичайно яскравих та самобутніх інструментів, які представлені в українському фольклорі – колісна ліра, трембіта, бугай. Щоправда їх не можна віднести до тих інструментів, які можна застосовувати у кожній пісні. Скоріше вони можуть бути окрасою та своєрідною «родзинкою», що доречна у випадку конкретного жанру, який має чітко визначену регіональну специфіку.

А. Іваницький звертаючись до класифікації інструментів, що найчастіше використовуються в народній музиці, розподіляє їх на індивідуальні та ансамблеві. До першої групи він відносить сопілку, дрімбу та трембіту. Сфера їх звичного фольклорного звучання пов'язана з різними функціями. «Усі вони вживалися (і переважно вживаються й зараз) або як сигнальні (трембіта), або для власного задоволення (дримба, сопілка)» [4, с. 28]. Натомість до ансамблевих, на його думку, можна віднести ті, що входять до «троїстої музики» – скрипку, бас (басолу), цимбали та бубон. Звісно цей поділ є дещо умовним, адже ансамблевим інструментом може виступати сопілка, а скрипка, навпаки, використовуватись як сольний. Досить популярним є склад, що поєднує звучання баяну та бубону. Відповідно він може також виступати супроводом до звучання народного хору.

Калугіна вірно відмічає, що у більшості колективів музичні і темброві можливості інструментів розкриваються у піснях танцювального

характеру, причому нерідко при швидкому темпі зайнятий максимальний склад групи. До того ж у подібних номерах до співаків народного хору можуть долучатися не лише інструменталісти, а й танцювальна група. Їх творча єдність відповідає духові фольклорного синкретичного дійства. «Музичний супровід – невід’ємна складова частина народних «дійств», гри, танців. Тут повністю проявляється творча співдружність усіх трьох груп – хорової, танцювальної та інструментальної. Проте необхідно підкреслити, що не тільки колорит окремих народних інструментів, не тільки гарний ансамбль гри музикантів створюють єдине художнє ціле в масових сценах. Тут надзвичайно важливий (і це одна з творчих задач керівників) підбір самого музичного матеріалу, відповідність складу інструментального ансамблю жанрові кожної пісні і танцю» [5, с. 136].

Досить часто інструментальний супровід в народному хорі представлений грою на баяні. Творча діяльність баяніста у роботі з колективом пов’язана з рядом задач. Однією з них є вільне виконання власної партії, володіння арсеналом художніх і технічних засобів та надання свободи іншим партіям. Попри те, що зазвичай саме звучання хору відіграє більш провідну роль, а баян може виконувати функцію гармонічної підтримки, ритмічної організації звучання, є багато прикладів, коли інструмент звучить соло. Подібні епізоди досить часто присутні у вступі, програшах, заключних розділах форми. Вони виконують зазвичай формотворчу роль, відокремлюючи різні структурні розділи, відтіняючи загальне звучання, відповідно створюючи можливість проявитись творчій активності баяніста.

Ю. Голева та О. Руденко на прикладі роботи концертмейстера-баяніста з фольклорним колективом відмічають ту взаємодію, яка відбувається внаслідок їх спільної гри, що в повній мірі може бути застосоване і до народного хору. «Головною художньою метою акомпанування є досягнення загального ансамблю. Хороший ансамбль обумовлюється єдністю художніх намірів обох партнерів – соліста і баяніста – і одночасно розумінням кожним з них своїх функцій у втіленні змісту твору. У тих місцях, де концертмейстер грає без супроводу голосу – це може бути вступ, завершення, або програш усередині твору – його виконавські та творчі дані проявляються особливо яскраво. Також розвиток музичного змісту твору безпосередньо залежить від виконаної роботи концертмейстера спільно з солістом, або з колективом» [3, с. 7]. Процес спільної гри баяніста та вокалістів потребує дотримання ряду етапів, необхідних в процесі підготовки репертуару. Насамперед мова йде не лише про виконання власної партії, а й увагу до вокальних партій. На першому етапі відбувається розучування своєї партії, відпрацювання складних місць, а вже згодом ансамблеве виконавство.

Варто відмітити, що подібний баянний інструментальний супровід є досить мобільним. Не потребуючи посилювачів звучання, гра на баяні

можлива фактично у будь-яких умовах, не лише у концертній залі чи на сцені, але і на відкритому повітрі, у різноманітних проектах. Використання баяну викликає асоціації з народною музикою, адже народне інструментальне музичування різних країн світу включає в себе гру на різних модифікаціях баяну (акордеон, бандонеон, гармоніка). Натомість гра на фортепіано має більше спільного з академічною професійною традицією. Якщо розглянути специфіку фортепіанного акомпанементу народного хору, то він краще підходить для репетиційного процесу, який відбувається в приміщенні. Досить доречним є розучування музичного матеріалу, що супроводжується фортепіанною грою. Проте, у разі концертних виступів, коло виконавських платформ буде обмежуватись залами, в яких присутне фортепіано. У разі ж виступів на відкритих сценах буде виникати потреба його заміни, або взагалі, надання переваги співу а capella, адже може не бути можливості застосувати через брак належних умов.

Оркестровий чи точніше ансамблевий інструментальний супровід народного хору зазвичай необхідний для масштабних проектів, задля виконання авторських творів. Подібні склади використовуються у великих національних народних колективах. Можна зазначити, що роль інструментального супроводу є чималою у творах, що виконуються народним хором. Іноді у разі наявності оркестрових вступів він може виконувати самостійну музичну функцію, так само зростає його роль у танцювальних номерах. «Вокальні ансамблі необхідно супроводжувати малими інструментальними групами, різними за складом. Він завжди визначається музично-поетичним образом, жанром і характером кожного твору» [5, с. 138]. Функції інструментального супроводу пов’язані зі створенням фону, підтримкою хорових партій, часом їх дублюванням. Так само важливим є створення належного колориту чи урізноманітнення вокального звучання.

Висновки та подальші перспективи. Виступи народних хорів досить часто, окрім вокального багатоголосного компонента, включають також інструментальний. Вибір того чи іншого інструментального супроводу повинен зумовлюватись специфікою репертуару, який впливає на масштаб колективу та потребу у тому чи іншому інструментарію. Народний хор може супроводжуватись як оркестром, так ансамблем чи навіть соло інструментом. Необхідно дотримуватись відповідності складу обраному жанру, а також встановлювати тембровий ансамбль між хором та інструментами. Функція супроводу може варіюватись від подання яскравого сольного інструментального матеріалу у вступі та програшах до підтримки та дублювання вокальних партій, їх ритмічної та інтонаційної організації. Народні хорові склади уявляються досить перспективними в контексті розвитку сучасної музичної культури та створюють великі можливості для втілення найрізноманітніших творчих задумів.

Список літератури:

1. Бодишевская Н.Н. История зарубежного хорового искусства: учеб.-метод. мат-лы / Н.Н. Бодишевская. – Могилев: УО «МГУ им. А.А. Кулешова», 2012. – 104 с.
2. Гвоздецкий А.А. Хоровой класс студентов-народников: некоторые методологические проблемы // Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры. Том 200. – Спб., 2013. – С. 78–82.
3. Голева Ю.Ю., Руденко Е.Н. Творческая деятельность концертмейстера-баяниста в классе детского сольного народного пения и фольклорного ансамбля // Народно-инструментальное искусство в современном социокультурном пространстве: традиции и инновации: сборник материалов Международной научно-практической конференции (г. Белгород, 15 марта 2017 г.) / Отв. ред. Л.А. Роменская. – Белгород: ИПК БГИИК, 2017. – С. 5–8.
4. Іваницький А.І. Український музичний фольклор. Підручник для вищих учбових закладів. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320 с.
5. Калугина Н. Методика работы с русским народным хором. – М.: Музыка, 1977. – 255 с.

Скопцова Е.М., Гриценко В.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

РОЛЬ ИНСТРУМЕНТАЛЬНОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ В НАРОДНОМ ХОРЕ**Аннотация**

В статье раскрывается специфика инструментального сопровождения, которое используется в народных хоровых коллективах. Выделяется несколько типов исполнительских составов сопровождения: оркестр, ансамбль, инструмент соло. Выбор исполнительского состава должен быть обусловленным репертуаром, который может включать как авторские произведения, так и обработки народных песен. Непосредственное влияние на формирование инструментального сопровождения оказывает избранный жанр. Предпочтение должно предоставляться тем инструментам, которые широко представлены в народном исполнительстве, но не будут дисгармонизировать в рамках выбранного жанра. Функция инструментального сопровождения заключается в дополнении, поддержке, раскрашивании звучания хора. Следует стремиться к тембровому ансамблю вокального и инструментального начал.

Ключевые слова: народный хор, сопровождение, инструменты, фольклор, песня.

Skoptsova O.M., Gritsenko V.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE ROLE OF INSTRUMENTAL ACCOMPANIMENT IN FOLK CHOIR**Summary**

The article reveals the specificity of instrumental accompaniment, which is used in folk choral groups. There are several types of performing accompaniment compositions: orchestra, ensemble, solo instrument. The choice of the performers must be a conditioned repertoire, which can include both author's works and the processing of folk songs. A great influence on the formation of the performing instrumental composition is provided by the genre of the song. Preference should be given to those instruments that are widely represented in the national performance, but will not be disharmonized within the chosen genre. The function of instrumental accompaniment is to complement, support, and draw the sound of the choir. We should strive for a timbre ensemble of vocal and instrumental beginnings.

Keywords: folk choir, accompaniment, instruments, folklore, song.